

Baskien kielitaistelu

Kielentutkijoiden selvitellessä 1800-luvulla Euroopan kielten sukulaisuussuhteita baskin kieli eli *euskara* joutui yleisen huomion kohteeksi, koska sitä ei yrityksistä huolimatta voitu osoittaa indoeurooppalaiseksi. Baskien ja suomalais-ugrilaisten eräänlainen hengenheimous — joskaan ei kielisukulaisuus — on peräisin ruhtinas Louis-Lucien de Bonaparten ajoilta; Napoleonin veljenpoika julkaisi vuonna 1862 teoksen »Langue basque et langues finnoises», jossa hän vertasi muutamien suomalais-ugrilaisten kielten (ei suomen) ja baskin rakennetta ja päätyi korostamaan tylogista samankaltaisuutta genealogisen yhteyden asemesta.

Myöhemmin monet kielitieteilijät ja eksoottisista kielistä kiinnostuneet harrastelijat loivat käsityksen, jonka mukaan baski ja suomi mahdollisesti olisivat sukulaiskieliä. Vaikka kielisukulaisuutta ei voitukaan näyttää toteen, jäi elämään myytti baskeista ja suomalaisista sinnikkäinä kielitaistelijoina, jotka viimeiseen asti vastustavat indoeurooppalaisten kielten ja kulttuurien ylivaltaa.

1960-luvun lopulla alkaneessa uudessa kielitaistelussa baskit ovat ottaneet Suomen tärkeimmäksi esikuvakseen. He toivovat, että Suomen esimerkki auttaisi heitä löytämään keinot baskin kielen säilyttämiseksi ja sen virallisen aseman kohentamiseksi vähemmistökielenä. Perimmäisenä unelmana on euskaran nostaminen

Baskilaisalue ja sen rajat 1500 ja 1970.

Katsauksia

enemmistökieleksi. Pelottavana esimerkkinä hävitystä kielitaistelusta väijyy Irlanti.

Baskit 1980-luvulla

Baskimaan historiallinen alue käsittää seitsemän maakuntaa. Ranskan tasavallan alueella sijaitsevat Lapurdi, Benafarroa ja Zuberoa; Bizkaia, Gipuzkoa, Araba ja Nafarroa taas kuuluvat Espanjan kuningaskuntaan. Ranskan puoleiset maakunnat ovat osa laajempaa Basses Pyrénées'n lääniä, eikä niillä ole minkäänlaista alueellista erityisasemaa. Espanjaan kuuluvat Baskimaan osat muodostavat Navarraa (Nafarroa) lukuun ottamatta autonomisen alueen, jonka pääkaupunki on Gasteiz (esp. Vitoria).

Baskimaakuntien asujaimiston kokonaismäärä on n. kolme miljoonaa. Baskin kielen puhujista ei ole olemassa täydellistä, virallista tilastoa, koska väki jakautuu kahden valtion alueelle ja koska Ranskan ja Espanjan viranomaiset eivät ole koskaan olleet kiinnostuneita kieliolojen sel-

vittämisestä. Autonomisen hallituksen vuonna 1982 teettämä väestönlaskenta antoi tulokseksi, että sen hallitsemalla alueella, Bizkaian, Gipuzkoan ja Araban maakunnissa, oli 699 356 baskintaitoista asukasta eli noin 33 % alueen kokonaisväestöstä (2 141 809). Kun tähän lisätään Navarran ja Ranskaan kuuluvien maakuntien baskinkieliset, saadaan kokonaispuhujamääräksi hieman alle miljoona.

Baskin kielen akatemian Euskaltzaindian vuotta 1975 koskevien tutkimusten mukaan baskinpuhujien valta-alueet sijoittuvat Bizkaian, Gipuzkoan ja Benafarroan maaseudulle sekä Nafarroan pohjoisosiin, joissa yli 80 % väestöstä on baskinkielistä. Autonomisen Baskimaan ulkopuolelle jää siis kumpikin Navarra: eteläinen Nafarroa ja pohjoinen Benafarroa («Ala-Navarra»), jotka muodostavat tärkeän osan baskinpuhujien keskusaluetta ja joita voidaan pitää baskien klassisen kirjallisuuden kehtona. Akatemian keräämien tilastojen mukaan baskinpuhujien määrä jakautui vuonna 1975 seuraavasti:

	koko asujaimisto	baskinpuhujat
Etelä-Baskimaa (yht.)	2 557 040	553 848
Araba	238 262	18 863
Bizkaia	1 152 394	174 366
Gipuzkoa	682 517	307 279
Nafarroa	483 867	53 340
Pohjois-Baskimaa (yht.)	227 280	78 453
etelä ja pohjoinen yhteensä	2 784 320	632 301

Autonomisen hallituksen kolme itsehallinnollista maakuntaa koskeva luku (699 356) ja akatemian koko Baskimaata tarkoittava tulos (632 301) ovat riidoin. Osasyynä on aikaero: 1970-luvun lopulla alkoi tehokas »lukutaitokampanja», jonka ansiosta monet oppivat ensimmäistä kertaa käyttämään kieltään kotipiirin ulkopuolella. He tulivat tietoisiksi baskilaisuudestaan ja alkoivat arvostaa sitä. Toisena syynä näyttää olevan joidenkin baskia taitamattomien baskilaismielisten vastalause Espanjan keskushallitukselle.

Ideologinen kamppailu

Baskien suhtautumista omaan kieleensä luonnehtii monijakoisuus. Maalaiset ja kalastajat ovat puhuneet omaa kieltään ikimuistoisista ajoista paljonkaan huolehtimatta muusta maailmasta. Koululaitoksen ja hallinnon kanssa tekemisiin joutuessaan he ovat alistuneet käyttämään ranskaa ja espanjaa tai kielitaidon puuttuessa luopumaan oikeuksistaan pakon edessä. Baskimaan perinnäinen elämäntapa on kuitenkin saanut säilyä suurten

teollisuuskeskusten ulkopuolella suhteellisen koskemattomana: etäiseksi jäänyt vieras hallintokoneisto ja tehoton koululaitos eivät ole sitä juuri häirinneet. Sivistyneistön ja porvariston on sen sijaan ollut pakko ottaa kantaa baskin ja espanjan tai ranskan väliseen suhteeseen. Ranskassa suurin osa baskilaislähtöisestä sivistyneistöstä on hylännyt euskaran ja pitää sitä murteena, »patois'na», jonka unohduttamisesta on vain hyötyä. Espanjassa asuva älymystö taas tuntuu kärsivän jonkinlaisesta ylemmyyskompleksista; monet yltiöpäät ovat jo vuosisatojen ajan halunneet pitää euskaraa maailman kaikkien kielten äitinä, jo Aatamin ja Eevan aikoihin puhumana pyhänä kielenä.

Ranskan yleinen mielipide ei tiedosta baskien, bretonien, oksitaanien ja korsikalaisien olemassaoloa kulttuurivähemmistöinä; Ranskassa on vain yksi kieli ja yksi kulttuuri. Joku voi enintään kaskunomaisesti mainita, että vain Zuberoasta kotoisin olevat Pigallen katunaiset puhuvat enää baskia. Espanjan lehdistö on vielä pitkälti Francon ajan kahleissa: baskia, galegoa ja katalaania pidetään entisen virallisen termistön mukaisesti »murteina», ei itsenäisinä kielinä. Eritoten Espanjan sosialistista työväenpuoluetta lähellä oleva lehdistö julkaisee jatkuvasti artikkeleita, joissa euskara julistetaan primitiiviseksi kieleksi, joka ei kelpaa kulttuurin välineeksi. Baskien ongelmasta ovat kaikki espanjalaiset selvillä, mutta ponnistelut baskin kielen aseman kohentamiseksi leimataan valitettavan usein naurettavaksi näpertelyksi. Madridin lehdet (esim. *Cambio* 16, n:o 627, joulukuu 1983) toteavat vahingoniloisesti, ettei baskissa ole omaa sanaa edes lentokentälle vaan että yleisessä käytössä on latinismi-hispanismi *aireportua* (tai *aeropuertua*).

Välimeren maissa ei ole totuttu siihen, että maaseudun pikkukielet voisivat olla kulttuurikieliä; virallinen valtiollinen asema suodaan empimättä ainoastaan suuremmille kulttuurikielille. Baski on siis monien mielessä tuomittu ikuisen roskakielen asemaan. Baskipatrioottien

poliittinen radikalismi kumpuaa juuri tästä noidankehänomaisesta ymmärtämättömyyden muurista. Se jos mikä saa monen baskin kysymään, kuinka häntä voidaan vaatia olemaan espanjalainen espanjalaisten joukossa, kun häntä joka tapauksessa pidetään toisen luokan espanjalaisena.

Kielitaistelun juuret

Espanjan valtion alkaessa muotoutua 1000-luvulla ja sen sydänalueen Kastilian laajentuessa länteen, etelään ja itään baskilla oli keskeinen osa uuden valtakunnan — tai sen idun — poliittisessa ja sotilaallisessa elämässä. Kastilian kieli, espanja, ei ollut vielä saavuttanut arvovaltaa kirjakielenä; kulttuurin kielenä oli latina, jonka rinnalla kaikkia muita kielimuotoja pidettiin barbaarisina. Baskinkielisillä alueilla oli kuitenkin usein omia, Kastilian kruunun takaamia erioikeuksia. Riojan viinimaakunnan keskuspaikan Ojacastron maakuntalaisissa vuosina 1234—39 mainitaan erikseen asukkaiden oikeudesta käyttää euskaraa kaikissa asioissa: muukalaisten oli mukauduttava ja hankittava tulkki.

Kun Kastilia laajentui ja nousi koko Pyreneiden niemimaan johtavaksi voimaksi, baskien laaksot erioikeuksineen jäivät unohduksiin. Kastilian kuninkaat kävivät kyllä Gernikan pyhän tammen alla vannomassa kuuliaisuutta maakuntalakien määräyksille, mutta historian paine kuljetti kastilian kielen vääjäämättömästi Baskimaan kaupunkikeskuksiin ja espanjalaisti sen eteläosat. Kastiliasta tuli Espanjan imperiumin ja sen korkeakulttuurin kieli, baski taas pysyi maalaisten kotikielenä.

Baskien ensimmäinen kirjailija Bernat Echepare (tai Bernard Dechepare) kirjoitti pääteoksensa, uskonnollis-eroottisen runokokoelman *Lingvae Vasconum Primitiae* vuonna 1545. Sen kuuluisimpana pidetty, neljästoista runo oli herätysshuuto, joka aloitti kirjallisen perinteen:

Katsauksia

Berce gendec vste çyten
Ecin scriba çayteyey
Oray dute phorogatu
Enganatu cirela.
Heuscara
Ialgui adi mundura

Muut uskoivat,
ettei sitä voitaisi kirjoittaa;
Nyt on tullut todistetuksi,
että he erehtyivät.
Euskara,
lähde ulos maailmalle!

Vanhan kirjakielen luojat olivat lähes kaikki kirkonmiehiä. He halusivat levittää kristinoppia vastakäännytetyn kansan keskuuteen sen omalla kielellä. Toinen suuri baskikirjailija, kalvinisti Ioannes Leizarraga käänsi Uuden testamentin (Testamentu Berria) baskiksi vuonna 1571. Lähes kaikki klassisen kirjallisuuden edustajat olivat alanavarralaisia tai lapurdilaisia, ja heidän kirjoituksistaan muotoutui melko yhtenäinen kirjakielen normi (ransk. *navarro-labourdin classique*).

Espanjan suurvalta-aika näivetti baskien kulttuurin mutta jätti sen sentään kitumaan; Ranskan vallankumous loi täysin keskitetyn hallintojärjestelmän ja tuhosi alueelliset erioikeudet sekä niiden mukana Baskimaan pohjoisosien taloudellisen vaurauden ja kielellisen omintakeisuuden. Etelässä kielitaistelun herätti 1800-luvun lopun kansallisromantiikka, pohjoisessa vasta 1960-luvun sissiliikkeet.

Baskinkielisten alueiden espanjalaisumista ja ranskalaistumista voidaan asiakirjoista seurata vuosisatojen halki. 1800-luvun alun suuresta taantumasta puhkesi merkittävä kulttuurin, tieteen ja poliittisen järjestäytymisen kausi, jonka jatkoa nykyinenkin kielitaistelu on. Sabino Arana perusti Baskien kansallispuolueen Eusko Alderdi Jeltzalean (esp. Partido Nacionalista Vasco) vuonna 1897. Eri maakunnat pääsivät yhteisymmärrykseen kieliakatemian, Euskaltzaindian, perustamisesta vuonna 1919. Autonomian kehittäminen pääsi vauhtiin Espanjaan kuuluvilla alueilla, otettiin ensimmäiset askeleet uuden yleiskielen luomiseksi ja ryhdyttiin vakavaan kielitieteelliseen tut-

kimukseen, jonka kestävimmäksi hedelmäksi jäi »Revue Internationale des Etudes Basques» (1907—1936).

Espanjan sisällissota katkaisi kehityksen, ja baskin kielen käyttö kiellettiin. Julkisille paikoille Baskimaassa ja Kataloniassa ilmestyi kieltotauluja, joissa baskin ja katalaanin puhumisen ilmoitettiin olevan lainvastaista. Koululapsille, jotka välitunnilla puhuivat vähemmistökieltä, pantiin kaulaan rangaistusrengas epäisänmaallisen käytöksen merkiksi. Moni baskiperhe alistui ja lakkasi tietoisesti puhumasta baskia lapsilleen. Voimistunut espanjalainen maahanmuutto mursi lopullisesti jo ennestäänkin herkän kielitasapainon ja muutti euskaran vähemmistökieleksi baskimaakunnissa.

Kristillis-demokraattisen kansallispuolueen riveistä nousi uusi patrioottisukupolvi; vuosien 1936—39 sisällissodan sankarien, gudarien, pojat perustivat ETA:n (Euskadi Ta Askatasuna 'Baskimaa ja Vapaus'). Ranskan puolella syntyi Enbata, joka otti ETA:n tapaan ensimmäiseksi päämääräkseen baskin kielen oikeudellisen ja yhteiskunnallisen aseman kohottamisen. ETA:n peruskirjassa 1962 esitettiin vaatimus euskaran julistamisesta ainoaksi kansalliskieleksi. ETA:n neljän perustajajäsenen vaikutus 1970-luvun lopun poliittiseen ja kielelliseen renessansiin oli keskeinen. Kahden perustajajäsenen haastattelujausuntoja on käytettävissä viime vuosilta. Federico Krutwig Sagredo, joka julkaisi Buenos Airesissa vuonna 1962 sittemmin kaikkien baskiseparatistien käsikirjana olleen teoksen Vasconia, tuomitsee nykyisen ETA:n ja sanoo sen ajautuneen tavalliseksi rikollisjoukkioksi (Cambio 16, n:o 634, tammi-kuu 1984). Hän korostaa kuitenkin sitä, että ilman ETA:n nationalisteja baski olisi auttamattomasti kadonnut 1960-luvulla: ETA:n nostattama kansallismielisyyden aalto pelasti euskaran. Toinen perustajajäsen, Baskimaan merkittävin nykykirjailija José Luis Alvarez Enparantza (»Txillardegi»), taas on valmis täydelliseen pesäeroon Espanjasta ja Ranskasta. Hänen mielestään näiden maiden demok-

raattiset hallitukset ovat kykenemättömiä ymmärtämään baskin kielen yleismaailmallista arvoa — jäänteenä esihistoriallisesta Euroopasta — ja siksi haluttomia toimimaan sen säilyttämiseksi elävänä kielenä (Aizu, marraskuu 1983). Niinpä baskien olisi pyrittävä täyden, valtiollisen itsenäisyyden saavuttamiseen. Sekä Krutwig että Álvarez Enparantza ovat suuria Suomen ystäviä ja tekevät teoksissaan tarkkaa selkoa Suomen kielitaistelusta.

Nykyinen lainsäädäntö

Espanjan uusi, vuonna 1978 hyväksytty perustuslaki määrittelee johdanto-osansa kolmannessa artiklassa kansallisten kielten aseman seuraavasti: »1. Kastilian kieli on valtion virallinen kieli. Kaikkien espanjalaisten tulee osata sitä ja kaikilla on oikeus käyttää sitä. 2. Muut Espanjan kielet ovat nekin virallisia autonomisilla alueilla, näiden oman lainsäädännön mukaan. 3. Espanjan eri kielimuotojen rikkaus on kulttuurisarve, jota erityisesti kunnioitetaan ja suojellaan.» Ranskan perustuslaissa ei mainita vähemmistökieliä lainkaan.

Osittainen vallansiirto autonomiselle hallitukselle alkoi 1970-luvun lopulla. Baskimaan autonomialaki syntyi vuonna 1979, ja sen johdanto-osan kuudennessa artiklassa säädetään seuraava: »1. Baskimaan varsinainen kieli euskara on kastilian kielen ohella virallinen kieli, ja kaikilla Baskimaan asukkailla on oikeus tuntea molemmat ja käyttää niitä. 2. Autonomisen alueen instituutiot takaavat kummankin kielen käyttömahdollisuuden ja säätelevät niiden tuntemiseksi vaadittavia toimia. 3. Ketään ei voida syrjiä kielellisten syiden vuoksi. 4. Kuninkaallinen baskin kielen akatemia Euskaltzaindia on virallinen neuvoa antava elin baskin kieltä koskevissa kysymyksissä.» Artiklan viidennessä pykälässä varataan autonomiselle hallitukselle lisäoikeus ryhtyä yhdessä Madridin keskushallituksen kanssa poikkeustoimiin baskin kielen olemassaolon turvaamiseksi.

Autonomisessa parlamentissa käytiin vuosina 1981—82 kiivas keskustelu kiellainsäädännöstä. Autonomisen hallituksen johdossa oleva kristillis-demokraattinen PNV esitti yhdessä muiden nationalistipuolueiden kanssa, että euskarasta tehtäisiin Madridin hallituksen kanssa neuvotellun autonomialainsäädännön mukaisesti Baskimaan ensimmäinen virallinen kieli. Radikaalit kansallispuolueet Euskadiko Ezkerra ('Baskimaan vasemmisto') ja Herri Batasuna ('Kansan yhtenäisyys') yrittivät vaatia koko Baskimaan järjestelmällistä baskinkielistämistä koululaitoksessa ja hallinnossa siten, että kaikille alueille taattaisiin kaksikielinen palvelu. Espanjalaismieliset porvarilliset ja sosialistiset puolueet taas olisivat halunneet jäädyttää koko lainsäädännön. Lopputulokseksi muotoutui 28. joulukuuta 1982 annettu laki, jonka mukaan baskista tuli kyllä Baskimaan »varsinainen kieli» mutta joka jätti kunkin laitoksen ja hallintoelimen itse päätettäväksi, kumpaa virallista kieltä tuli käyttää ja missä määrin.

Nykyinen lainsäädäntö vaatii kaikilta Espanjassa asuvilta baskeilta espanjan kielen taidon ja vastaavasti Ranskassa asuvilta ranskan taidon. Edes autonomisen hallituksen virkamiehiltä, saati muilta ei vaadita yksiselitteisesti baskin taitoa, koska kielikysymys jätetään pitkälti viranomaisten itsensä harkittavaksi. Espanjan, saati Ranskan perustuslaki estää yksikielisten baskien olemassaolon. Madridin sosialistinen hallitus tulkitsee perustuslain vastaisiksi kaikki yritykset todella kaksikielisen virkamiehistön luomiseksi. Muutkin espanjalaismieliset puolueet halusivat tulkita baskin kielen virallisuuden rituaalinomaiseksi, muutamissa seremonioissa kunnioitettavaksi käytännöksi. Jokapäiväisissä toimissaan baski ei voi toistaiseksi vaatia miltään viranomaiselta, esim. Baskimaan omalta autonomiselta poliisilta baskin kielen taitoa.

Kun vallansiirto keskushallitukselta autonomiselle on yhä kaikin puolin kesken ja kun Baskimaan käytännön toiminnoista suurin osa on vieläkin virallisesti

Katsauksia

keskushallituksen valvoman koneiston käsissä, supistuu perustuslain ja autonomialainsäädännön takaama baskin virallisuus kauniiksi unelmaksi.

Kielitaistelun keinot

Baskin kielen puolustajat joutuvat taistelemaan kahta rintamaa vastaan: immigrantteja sekä nurkkapatriotismiin taipuvaisia maalaisia. Andalusiasta tulleet maahanmuuttajat omaksuvat joissakin tapauksissa euskaran, mutta useimmiten he kerääntyvät omille esikaupunkialueilleen baskinkielisestä väestöstä erilleen. Maalaiset ja kalastajat, jotka kaikkia Francon käskyjä uhmaten säilyttivät kiellensä sortokauden yli, eivät taas haluaisi hyväksyä akateemikkojen kehittämää yleiskieltä.

Kielitaistelua johtaa autonomisen hallituksen kielineuvosto (Euskararen Aholku Batzordea). Baskimaan yliopistolla on lisäksi oma »tekninen» toimistonsa (Euskararako Kabinete Teknikoa), joka tarjoaa tieteellistä apuaan kiistakysymyksissä. Baskin kielen akatemia Euskaltzaindia johtaa yleiskielen rakenteen kehittelyä. Käytännön toimista vastaavat viime kädessä kunnalliset kielineuvostot (esim. Tolosan kaupungin Euskara-Batzordea); ne päättävät esim. kadunnimistön merkitsemisestä, kunnallishallinnon asiakirjojen kielestä ja koulujen kielenopetuksesta. Yksityisiä ja puolivirallisia kieli-instituutteja, kuten akateemista opetusta ja tutkimusta tukeva Unibertsitate-Zerbitzuetarako Euskal Ikastetxea, syntyy jatkuvasti lisää yhteiskunnan eri aloja palvelemaan.

Hallituksen kielineuvoston johtajana on ollut alusta alkaen Joseba Arregi. Hänen mukaansa tilanne on hyvä ainoastaan tieteellisessä tutkimuksessa ja siitä suoraan riippuvilla aloilla, kuten erityissanakirjojen ja oppikirjojen laatimisessa. Hallinnon eri tasoilla, koululaitoksessa ja viestimissä on jäljellä paljon ongelmia. Kaksikielinen kunnallishallinto toimii parhaiten niissä kunnissa, joissa valtaa pitävät pienet ja radikaalit nationalistipuolueet. Kunnallinen koululaitos ei pysty

tarjoamaan tarpeeksi baskinkielistä kouluopetusta; yksityiskoulut eli ikastolat huolehtivat siitä. Yliopistot ja opettajan-koulutuslaitokset aloittivat baskinopettajien koulutuksen vasta muutama vuosi sitten, eikä niistä vielä ole valmistunut kysyntää vastaavaa määrää opettajia. Baskinkieliset paikallisradiot ja vastaperustettu aluetelevisio (Euskal Telebista) ovat päässeet hyvään alkuun; televisio lähettää baskiksi jälkiäänitettyä Dallasia ja houkuttelee espanjankielisiäkin katsojia. Yhtään täysin baskinkielistä sanomalehteä ei sen sijaan ole olemassa; vain yksi aikakauslehti, Argia ('Valo'), julkaisee kaiken euskaraksi ja jatkaa kirkon aloittamaa ja ylläpitämää perinnettä (menossa on 47. vuosikerta). Muu kirjallinen ja kustannustoiminta on vireää.

Yleiskielen levittämiseksi käytetyt menetelmät ovat kirjavia. Kieliakatemia levittää baareihin ja ravintoloihin julisteita, joissa kehoitetaan käyttämään sen suosittelemaa baskilaista ilmausta vierasperäisen sanan sijasta (esim. ei *estazioa* vaan *geltokia* 'asema'). Eritasoiset kielitoimistot auttavat liikeyrityksiä saamaan baskinkielistä aineistoa ja kääntävät esim. ravintoloiden ruokalistoja. Radikaaleimmat kielitaistelijat mustaavat espanjan- ja ranskankielisiä kilpiä. Muutamissa kunnissa espanjankieliset ilmoitustekstit on poistettu ja korvattu yksikielillä baskilaisilla, joiden yhteyteen on baskia taitamattomia varten sijoitettu asiaa tai laitosta ilmaiseva kuva. Separatistipuolueiden hallitsemat kunnat halusivat hävittää espanjan kielen kokonaan.

Yleiskielen kohtalo

1960-luvulla kieliakatemia kehitti tärkeimmille murteille yhteisten rakennepiirteiden pohjalta ns. yhtenäiskielen, euskara batuan. Sen perustana on Gipuzkoan maakunnan murre, joka puolestaan on melko lähellä navarralaisia, vanhaan kirjalliseen perinteeseen liittyviä murteita. Batuan suurena ansiona on, että se pitää Espanjan ja Ranskan puolella puhutut murteet yhdessä ja kelpaa siten yleiskie-

leksi sekä etelässä että pohjoisessa. Se poikkeaa kuitenkin melko jyrkästi Bizkai-
an maakunnan arkaaisesta murteesta, jota oli mahdoton yhdistää itäisempiin sisarmurteisiin erityisesti verbintaivutuksen omintakeisuuden vuoksi. Euskaran erikoisuus, objektikonjugaatio, tekee transitiiviverbien taivutuksesta erittäin monimutkaisen ja haavoittuvan. Pienikin murre-ero esim. persoona- tai tempustunnuksessa näkyy järjestelmän kaikissa osissa ja saa eri murteet vaikuttamaan hyvinkin erilaisilta. Akateemikkojen oli valittava kahdesta pahasta: joko oli luovuttava koko objektikonjugaatiosta ja kehitettävä sen rinnalle nousseita vulgaareja kiertoilmauksia tai sitten jätettävä bizkaian murre sivuun.

Moni lingvistikin vastusti batuaa, koska katsoi sen keinotekoisuudessaan elinkelvottomaksi. Jo vuonna 1921, kiinnostuksen herätessä ensimmäistä kertaa, suuri hispanisti Ramón Menéndez Pidal kävi Bilbaossa esitelmöimässä ja tuomitsi ponnistukset yleiskielen kehittämiseksi murteita yhdistelemällä. Hän vertasi yhtenäiskieltä esperantoon ja volapükiin ja vaati baskeja kunnioittamaan todellista puhekielen perinnettä ja keskittämään ponnistelunsa jonkin murteen, esim. gipuzkoan, nostamiseksi sellaisenaan muiden ohi. Maakuntaperinteeseen sidoksissa oleva kansallinen liikehdintä, maalaisten perinneuskaisuus ja filologien epäluulo estivät yleiskielen syntymisen ennen toista maailmansotaa. Kun batua sitten suurten kiistojen jälkeen oli vihdoinkin saatu aikaan ja kun vanhoillisten maalaistenkin vastarinta alkoi murtua, espanjalaisten maahanmuuttajien aalto muutti demografisia suhteita niin, että vaaraan joutui batuan ohella koko euskara.

Kuten monissa muissakin maissa, myös Baskimaassa kielen uudissanaston luominen on ollut suureksi osaksi maallikkojen käsissä. PNV:n perustaja Sabino Arana loi kansallisen terminologian (*Euskadi* 'Baskimaa', *ikurrina* 'baskilippu' ym.) yhdistelemällä heterogeenisiä aineksia usein epäonnistuneiksi kokonaisuuksiksi. Puristien yritykset uusien termien iskos-

tamiseksi ovat näissä tapauksissa jääneet vaille tulosta. Kieliakatemian tärkein tehtävä on ollut yhdistää sanasto sellaiseksi, etteivät pohjoisessa käytetyt ranskalaisperäiset ja etelässä käytetyt espanjalaisperäiset lainat estäisi keskinäistä ymmärtämistä. Usein on ollut pakko valita yleiskieleen myös jossakin murteessa käytetty baskinkielinen nimitys muiden murteiden yhtä baskilaisten rinnakkaistermien kustannuksella. Yhtenäisen sanaston muotoutuminen on vielä pahasti kesken, eikä monen tärkeän termin (esim. valtio, talous, yliopisto ym.) baskintamisesta näytä olevan toivoa.

Yleiskielen rakenteenmuutokseen vaikuttaa kielteisesti nationalistien halu leviittää euskaraa pakkokeinoin, esim. koululaitoksen kautta immigranttien keskuuteen. Immigranttien halukkuus opetella baskia on toistaiseksi ollut kohtalainen, joskin liiallinen propaganda on vähitellen lisäämässä torjuvaa suhtautumista. Ne immigrantit, jotka ovat oppineet baskia, ovat kuitenkin valitettavan usein omaksuneet eräänlaisen vulgaaribaskin, josta puuttuu paljon välttämättömiä aineksia: äännejärjestelmä on »madridilaistunut» muutamien fonologisten oppositioiden kadottua, numeraalit sanotaan espanjaksi, kokonaiset tapaluokat kuten subjunktiivi ja potentiaali uhkaavat kadota, ja mikä pahinta, objektikonjugaation pohjana oleva eilinehto, ergatiivisija (*k*-suffiksi) on häviämässä. Moni nationalisti onkin alkanut kysellä, eikö sittenkin olisi parempi ensin luoda toimiva ja rikas kielilyhteisö euskaran valta-alueille ja vasta sitten yrittää yhteisön laajentamista.

Baskit samastavat itsensä suomalaisiin siksi, että Suomen onnistunut kielitaistelu antaa heille toivoa. Jotkut luulevat löytävänsä Suomesta taikakeinon espanjan ja ranskan karkottamiseksi muutamassa vuosikymmenessä tai ainakin euskaran nostamiseksi muutamassa vuosikymmenessä enemmistökielen asemaan. Toiset puolestaan ymmärtävät, että baskien olisi pikemmin otettava esimerkkiä suomenruotsalaisen kielivähemmistön tilanteesta.

Katsauksia

Kansallistunne on Baskimaassa korkealla ja aiheuttaa ristiriitoja Espanjan ja Ranskan keskushallitusten kanssa. Aiheellisesti baskikansa kuitenkin vaatii keskushallituksilta kaikkia mahdollisia toimia baskinkielisen kulttuurin säilymisen turvaamiseksi.

TIMO RIIHO

LÄHTEET

- Espainiako Konstituzioa. 1978.
EUSKALTZAINDIA 1977: Euskararen liburu xuria. Bilbo.
EUSKALTZAINDIA 1979: Hizkuntz borroka Euskal Herrian. Bilbo.
EUSKO LEGEBILTZARRA 1980, 1982: Aldizkari ofiziala. Gasteiz.
GOYHENETCHE, M. 1975: Histoire de la colonisation française au Pays Basque. Hendaye.
MENENDEZ PIDAL, R. 1962: En torno a la lengua vasca. Buenos Aires.
SARRAILH DE IHARTZA, F. 1962: Vasconia. Buenos Aires.
TOCAR, A. 1980: Mitología e ideología sobre la lengua vasca. Madrid.